

SUSAN NEIMAN • Niçin Büyüyelim?

SUSAN NEIMAN 1955'te Atlanta, ABD'de doğdu. Harvard, Yale, Tel Aviv üniversitelerinde eğitimini tamamladı; Berlin Özgür Üniversite'de çalışmalar yaptı. 2014'te Uluslararası Spinoza Ödülü'ne layık görüldü. Halen çalışmalarını Berlin'de sürdürmekte, Einstein Forumu'nun yöneticiliğini yapmaktadır. İletişim'den daha önce *Ahlâki Açıklık: Yetişkin Idealistler İçin Bir Kılavuz* adlı kitabı yayımlanmıştı (çev. Nagehan Tokdoğan, 2016). Diğer kitaplarından bazıları: *Slow Fire: Jewish Notes from Berlin* (1992), *The Unity of Reason: Rereading Kant* (1994), *Modern Düşüncede Kötülük: Alternatif Bir Felsefe Tarihi* (2002; çev. Ayhan Sargüney, Ayrıntı Yayınları, 2006), *Why Grow Up?: Subversive Thoughts for an Infantile Age* (2014).

Why Grow Up?: Subversive Thoughts for an Infantile Age

© 2014, 2016 Susan Neiman

Kitabın yayım hakları ONK Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Penguin Books'tan alınmıştır.

İletişim Yayınları 2476 • Politika Dizisi 160

ISBN-13: 978-975-05-2196-6

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Melis Oflas

DIZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SUSAN NEIMAN

Niçin Büyüyelim?

Çocuksu Bir Çağ İçin
Altüst Edici Düşünceler

*Why Grow Up?
Subversive Thoughts for an Infantile Age*

ÇEVİREN *Nagehan Tokdoğan*

Leila için...

İÇİNDEKİLER

Giriş	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
Tarihsel Kaynaklar	25
Olanaklı dünyalar	25
Aydınlanma nedir?	34
Zincirleri kırmak	47
İKİNCİ BÖLÜM	
Bebeklik, Çocukluk, Ergenlik	77
Doğmuş olmakla meşgul	77
Bir daha kanma!	88
Hoşnutsuz zihinler	104
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Yetişkin Olmak	121
Eğitim	121
Seyahat	137
İş	150
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Niçin Büyüyelim?	169
DİZİN	205

Giriş

Artık büyümeniz yönündeki beklentiden dolayı kendinizi huzursuz hissetmeniz için ille de Peter Pan olmanız gerekmiyor. Aslına bakarsanız, Michael Jackson'ın şiddetle öykündüğü Peter Pan'in çağımızın simgesi olduğunu iddia edebiliriz. Büyümek, genellikle umutlarınızdan ve hayallerinizden vazgeçme, verili olan gerçekliğin çizdiği sınırlara rıza gösterme ve başlardaki varsayımınızın aksine daha macerasız, değersiz ve önemsiz bir yaşama kendinizi teslim etme meselesi gibi algılanıyor. Simone de Beauvoir, otobiyografisinin üçüncü cildini dünyada görmediği pek az şeyin kaldığını söyleyerek bitirmişti: "Pekin operası, Huelva arenası, El Oued kum tepecikleri, Provans'taki gün doğumları, Castro'nun beş yüz bin Kübalıya yaptığı konuşma, Leningrad'ın beyaz geceleri, Pire limanındaki turuncu dolunay." O bu seyahatleri, bizim zamanımızın aksine, böylesi seyahatlerin pek de kolay gerçekleştirilemeyeceği bir zamanda yaptı; aşkları ve arkadaşlıkları, yaptığı anlamlı işler ve bu işlerden dolayı aldığı övgüler hem sayısız hem de gezip gördüğü yerler kadar çeşitliydi. Onunki kadar dolu yaşanmış ve ziyan

edilmemiş bir hayatı tahayyül etmek gerçekten zor. Yine de, kıskanılalı seyahat listesinin sonuna geldiğinde geçmişe, bir zamanlar olduğu o küçük kıza bakıp, “Ayaklarımın altındaki altın madenine dikmişim gözümü, katedecek koca bir yaşam vardı önümde,” diyor ve en nihayetinde kandırıldığı sonucuna varıyordu. Bazı yazarlar günümüzde pek az insanın büyümek *istediğini* öne sürüyorlar. Fakat yetişkin olmak insanın kendine karşı en dürüst olduğu anda kandırıldığını hissetmesiye eğer, onları bunun için suçlayabilir miyiz?

Acaba felsefe bize olgunlaşmanın teslim olmakla, tevek-külle eşdeğer görülmediği bir model bulmakta yardımcı olabilir mi? (Bu arada elimin altındaki *Oxford Thesaurus* sözlüğü “felsefi” kelimesini “mütevekkil”in eş anlamlısı olarak veriyor.) Ben olabileceğine inanıyorum ve Immanuel Kant’ın *Saf Aklın Eleştirisi*’nin sonuna doğru, aklın rüştünü ispatlama sürecini betimlediği yerin iyi bir başlangıç noktası olduğunu düşünüyorum. Bu metni bilmeyen okuyucuları bağışlayabiliriz. Zira *Saf Aklın Eleştirisi*, modern felsefenin tarihindeki hem en önemli hem de en kötü yazılmış kitaptır. Kant’ın kendisi de bu kitabın çok uzun olduğunu ve kuru bir dille yazıldığını kabul eder ve dokunaklı bir şekilde, “Herkes David Hume kadar zekice ve incelikli yahut Moses Mendelssohn kadar derinlikli ve dokunaklı yazma yetisi bahşedilmemiştir,” der. Haklıdır da. Kant’ın kitabının sonlarına doğru uyuyakaldığını itiraf eden yegâne okur Bertrand Russell değil. Kitabı azimle bitiren okurlar ise bu rüştünü kazanma modelinin ne kadar hayranlık uyandırıcı olduğunu göreceklerdir.

Akıl çocukken dogmatiktir. Küçük çocuklar onlara sunulan her şeyi mutlak hakikatler olarak algılamaya meyillidirler. Peki, nasıl bir bakış açısı onları sorgulamaya yönlendirebilir? Ebeveynleri yahut dini otoriteler tarafından tacize uğrayan çocukların, tacizin basitçe yaşadıkları evrenin doğal

bir parçası olmadığına farkına varmaları yıllar sürüyor – ya da hiçbir zaman farkına varmıyorlar. Daha mutlu örneklerde ise, bir çocuğun attığı her adım hem kendi gücünün hem de ona başlarda gizemli gelen dünyanın şeffaflığının farkına varmasına kapı aralar gibi görünüyor. Bir çocuk kaşığı (çingırağını ve pudingini) düşürdüğünde onun yukarıya değil yere doğru düştüğünü, topunun (kamyonunun ve oyuncağının) perdenin arkasına kaçsa bile orada var olmaya devam ettiğini öğrenir. Kendi yetileri geliştikçe içinde olduğu dünya da ona daha anlaşılır gelmeye başlar. Peki, neden hem yetilerinin hem de dünyasının sınırsız olduğunu varsaymasın ki? Dünyayı biraz daha kavradığı her an, kendi dünyasının başka bir gizemi de çözülmüş olur. Bir 17. yüzyıl filozofu ve dört dörtlük bir iyimser olan Leibniz’in ortaya attığı dogmatik metafizik, küçük bir çocuğa son derece anlaşılır gelecektir: Dünyayı anlamak için yeterince zamanımız olsaydı her şeyi bilebilir ve bu dünyanın olanaklı olanlar arasında en iyisi olduğuna kanaat getirirdik. Bundan daha anlamlı ne olabilir ki?

Aklın bir sonraki adımı kuşkuculuktur ve “ergenlik çağı” kavramı her ne kadar Kant’ın döneminde icat edilmiş olmasa da, Kant onun tüm semptomlarını güzelce ortaya koymuştur: Dünyanın olması gerektiği gibi bir yer olmadığını fark eden ergenin yaşadığı hayal kırıklığı ve yaşama iştahıyla karışık tuhaf bir ruh halidir bu. Ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin en ideal durumda bile –ki bu durumlara nadiren rastlanır– zayıf noktaları vardır. (Elbette şimdi birer ebeveyn yahut öğretmen olan bizler de zamanında ergen olduk, herkes gibi.) Ergenlik çağındayken ebeveynlerimiz ve öğretmenlerimizin tahmin ettiğimizden çok daha az şey bildiklerini, bir sorunla karşılaştığımızda umduğumuzdan çok daha az şeyi çözebildiklerini fark ederiz. Yalan söylemeseler dahi söyleyebileceklerinin hepsini söylemediklerini biliriz; yan-

lış zamanlarda bizleri korumaya kalkışır, korumalarına ihtiyaç duyduğumuz zamanlarda ise uvallarlar. Erken yaşlarında kaçınılmaz olarak edindikleri alışkanlıklar ve inançlarla bizleri daraltırlar; anlamadıkları şeyleri eleştirir ve geçmişte takılı kalırlar. Neden onlardan öğrendiğimiz hakikatlerin ve kuralların yanlış olduğuna kanaat getirmeyelim ki; hatta hakikat ve kural kavramının bizatihi kendisinin artık toprağın altına gömülmesi gerektiğini söylemeyelim? Dünyaya yönelik sonsuz gvenimizin sonsuz bir güvensizliğe dönüşmesini engelleyen ne olabilir?

Kant bu evreyi, aklın çocukluk dönemine özgü şaşkın saflığına kıyasla çok daha olgun bir adım olarak değerlendirir, dolayısıyla da gerekli ve değerli olduğunu söyler. (Tabii Kant hiçbir zaman bir ergeni bytmek zorunda kalmamıştır.) Yine de dünyaya sonsuz güven duymaktan sonsuz bir güvensizliğe doğru o keskin geçişe henüz olgunlaşma diyemeyiz. şaşırtıcı olmayan bir biçimde, olgunlaşma Kant'ın kendi felsefesi için kullandığı bir metafordur ve size anlatılan her şeyi sorgusuz sualsiz kabul etmek ve yine sorgusuz sualsiz reddetmek arasında bir yol bulmanızı kolaylaştıracak bilgeliliğe erişmenizi sağlar. Büyümek, yaşamımızı çepeçevre saran belirsizlikleri kabullenme meselesidir; daha da vahimi, bir yandan kesinlik arayışımıza kaçınılmaz biçimde devam ederken yaşamı belirsizlikler içinde sürdürmektir. Yaşama dair böyle bir bakış açısını tasvir etmek, aynı yaşamı tutarlı bir biçimde sürdürmekten çok daha kolaydır. Tekrarlayalım; hâlâ büyümenin kolay bir şey olduğunu iddia eden var mı acaba?

Tüm bu anlattıklarımındaki temel sorun, insana ilk bakışta zor değil ama sıkıcı görünmesidir. Böyle bir yaşam sıkıcı olmasının da ötesinde teslimiyetçi gibi görünür. Bahsettiğim bakış açısını, göbek büyüterek kendi halinde yaşayıp giden iyi niyetli amcamızdan duyarsınız mesela, size yaşamın hiç-

bir zaman çocukluğunuzda hayal ettiğiniz gibi şahane ya da ergenliğinizde düşündüğünüz gibi korkunç olmadığını ve artık canınızı daha fazla sıkmadan elinizdekiyle yetinmenizi söyler. Söyledikleri ne kadar sıradan olursa olsun doğrudur da, fakat böylesi bir yaşam, uğruna çaba sarf etmeye değer görünmez. Peki, neden Kant'ı es geçip Rolling Stones'u dinlemeyelim? Bazen de çabalayıp hak ettiğinizi alırsınız. Hadi kendi halinde takılan iyi niyetli amcalara geri dönelim: Kant'ın yaşamı hiçbir zaman arzulanır bir yetişkinlik modeli olmadı. O hiçbir zaman doğduğu yerden kırk milden fazla uzaklaşmadı, hiç evlenmedi; hatta bir aşk ilişkisi yaşadığına dair dedikoduların bile gerçek olup olmadığını bilmiyoruz. Onun yetişkinlik dönemi, verdiği rutin seminerlerden, sıkıcı akademik işlerden ve bıkmadan usanmadan düzenli yazma pratiğinden ibaretti. Öyle ki komşuları, bozuk sağlığını güçlendirmek niyetiyle yaptığı günlük yürüyüşlere göre saatlerini ayarlayabilirlerdi. Hatta şair Heinrich Heine, Kant'ın yaşam hikâyesini anlatmanın son derece kolay olduğunu, zira onun ne bir yaşamı ne de bir hikâyesi olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmiştir.

Gelgelelim aynı şair, gökyüzünü fethe çıkan ve yanında Fransız devrimci Robespierre'in dahi sıkıcı ve sıradan görüldüğü bir isyancı olarak tasvir etmiştir Kant'ı. Üstelik bu görüşünde yalnız da değildir. Kant'ın ondan genç olan çağdaşları da benzer bir şey düşünürler. Aydınlanma'nın en meşhur makalesinin, "Aydınlanma Nedir?"in başında geçen Kant'ın olgunlaşma hakkındaki meşhur tartışmasına neden döndüğümüz yavaş yavaş netleşiyor sanırım. Orada Aydınlanma, insanın kendi sorumlu olduğu rüşt yoksunluğundan çıkması olarak tarif edilir. Rüşt yoksunluğunu seçme nedenimiz tembelliğimiz ve korkumuzdur: Karar vermeyi başkalarına devretmek ne kadar da konforludur düşünsenize! "Anlama yetimi geliştirecek bir kitabım, vicdanımı muha-

faza edecek bir vaizim, diyetimi yazacak bir doktorum olsa, hiçbir şey için çaba sarf etmeme gerek kalmazdı. Ücretini ödemediğim sürece başkaları benim yerime her şeyi düşünürdü.” (Evet, Kant bile *The New York Review*’ın 18. yüzyıl versiyonu olan *Berlinische Monatsschrift*’e bu satırları yazarken gayet açıksözlü davranabiliyordu.) Çocuğu olmayan birine göre şaşkırtıcı bir aşinalıkla Kant, onların yürümeyi nasıl öğrendiklerini anlatır. Öncelikle yalpalamalı ve düşmelidirler, fakat çocukları bebek arabasından indirmeyerek olası yaralanmaların önüne geçmeye çalışırsanız onları her daim çocuk kalmaya mahkûm edersiniz. Burada Kant’ın hedef tahtasına oturttuğu, aşırı korumacı anneler değil, kendi çıkarları uğruna vatandaşlarının kendileri için düşünmesinin önüne geçen otoriter devletlerdir. Devletin denetim arzusu ile bizlerin konfor düşkünlüğü, çatışmasız bir toplum yaratmanın anahtarıdır, fakat böylesi toplumlar yetişkinler için değildir.

Büyümek, bilmekten ziyade cesaret etmekle ilgili bir meseledir: Dünyaya ilişkin tüm bilgiler bir araya gelse, yargıda bulunma yürekliliğini ikâme edemezler. Yargıda bulunmak, öğrenilebilir bir şeydir –genellikle bu işi iyi yapanları gözlemleyerek öğrenilir– fakat öğretilemez. Bu husus önemlidir zira bizi sahiden harekete geçiren soruların hiçbirinin cevabını bir kurala bağlı kalarak bulamayız. Cesaret yalnızca kendi yargınıza güvenmeyi öğrenme meselesi değil, devletinizin, komşunuzun ya da en sevdiğiniz film yıldızının yargılarına güvenmeme meselesidir de. (Elbette devletiniz, komşunuz ya da en sevdiğiniz film yıldızı bazen haklı da olabilir ve iyi bir yargıda bulunma yetisi, sizin *bunu* da teslim etmenizi gerektirir.) Daha da mühimi, cesaret hayatımızın içinden geçen yarıklarla birlikte yaşamayı da gerektirir. Bu yarıklar ne denli büyük olursa olsun, aklın idealleri bize dünyanın nasıl bir yer olması gerektiğini; deneyim ise dünyanın olması gerektiği gibi bir yer olmadığını söyler durur. İşte bü-

yümek –ikisinden de vazgeçmeden– bu ikisi arasındaki uçurumla yüzleşmeyi gerektirir.

Pek çoğumuz bunlardan birinden vazgeçme eğiliminde oluruz. Çocukluk dogmalarına takılıp kalan insanlar, tüm yaşamlarını dünyanın önemsedikleri inançlarla bağdaştırdığı gerçeğini inkâr ederek geçirirler. Böyle örnekler çoktur –ilk elden akla bazı vaizler ve siyasetçiler geliyor– fakat günümüzde daha ziyade ergenlik çağına saplanıp kalmış insanlarla karşılaşırız. Dünya bu insanların ona atfettikleri amaç ve ideallerden çok uzak bir yerdir. Hele hele ideallerden! Ideallere pek yer olmayan bir dünyada onları sürdürmeye çalışmak bir hayal kırıklığı ve hatta utanç kaynağı olabilir. Dünyaya dair umudunuzun boşa çıkmasının acısını çekmektense, idealleri büsbütün fırlatıp atmak yeğdir; bir yanılsamadan ibaret olduğunu anladığınız şeye sıkı sıkıya tutunmaya devam etmektense, gerçekliğin kokuşmuş derinliğiyle yüzleşmek çok daha cesurcadır.

Böyle bir bakış açısı, cesurluk değil, korkaklık göstergesidir zira sizden talep ettiği yegâne şey bir parça nezakettir. Hem ideallerin hem de deneyimin eşit derecede hak iddia ettiğine kanaat getirmek içinse daha fazla cesarete ihtiyacımız vardır. Büyüme, bu talepleri dikkate alma ve dogmalara ya da ümitsizliğe teslim olmayı reddederek hiçbir zaman tam olarak başaramayacağınızı bildiğiniz halde, onlar için yapabileceğinizin en iyisini yapma meselesidir. Yeterince uzun yaşarsanız muhtemelen her iki bakış açısı da sizi baştan çıkaracaktır. Büyüme, dünyanın sizin payınıza düşen kısmını olması gerektiği hale getirmek için elinizden geleni yaparken bir yandan da onu olduğu gibi görmeyi becermektir. Sizi bunları öğreten şişman bir amcanız varsa, fazlasıyla şanslı sayılırsınız.

Şimdilik akla ilişkin bu söylediklerimiz yeterli görünüyor. Modern Batı felsefesinde oldukça kıymetli pek az uzlaş

noktası vardır ve bunlardan biri de hem aklın hem de deneyimin öğrendiğiniz pek çok şeyde rol oynadığıdır. Kant bu hususta da nettir. Descartes gibi rasyonalistler duyularımızın bizi nasıl yanılttığını ortaya koyarak dünyaya ilişkin hakikatleri öğrenmek için aklın tek başına yeterli ve güvenilir olduğunu iddia ettiler. Fizik, renkler gibi şeylerin maddenin özünün bir parçası değil de salt birer nitelik olduğunu keşfetmemiş miydi? Matematik evrenin derinliklerinde olan biteni anlaşılır kılmamış mıydı? Locke gibi ampiristler ise, aksine, zihni bir *tabula rasa* olarak adlandırdılar, deneyim onun üzerine bir şey yazana kadar bomboş duran bir yazı tahtası olarak. Locke'un mirasçısı olan David Hume daha da ileri giderek akli aciz addetti. Bugün düşünürlerin çoğu bu iki yüzyıllık tartışmayı sonlandıranın, bilginin kaynağı olarak hem akli hem de deneyimi işaret etmesi sebebiyle Kant olduğunu teslim ediyorlar. Onun da söylediği gibi, deneyim olmaksızın kavramlar boştur, kavramlar olmaksızın da deneyimler kördür. (Bu tarz tartışmalar her daim ortaya çıkar ve çıktı da, gelgelelim pek çok çağdaş nörobilimcinin Kant'ın bakış açısının tamamını olmasa bile ruhunu destekleyen bir yerde durması ilginçtir.) Yapılan deneyler belirli deneyimlerin beynin şeklini değiştirdiğini ve aynı biçimde zihinsel çerçevelerin de deneyimleri şekillendirmekte kilit bir rol oynadığını göstermektedir. Akıl ve deneyimin elbirliğiyle birer yetişkin olmamıza nasıl katkıda bulunduğu sorusu, bu kitap boyunca odaklanacağım bir tema olacak.

Peki, büyümek için ne türden deneyimler hayattır? Dünyaya, olduğu haliyle uyum sağlamak için ona dair bir şeyler görmüş olmanız gerekir. Blaise Pascal ve Lao Tzu gibi düşünürler kendi odanızın içinde dahi ihtiyacınız olan her bilgiyi öğrenebileceğinizi iddia ederken, bazıları da seyahat etmenin hayati önemde olduğunu düşünürler. Örneğin Kant'ın antropoloji üzerine verdiği dersler bize, öncelikle kendi ya-

şadığınız yerin bilgisine enikonu hâkim olmak kaydıyla, insanlar hakkında bir şeyler öğrenmek için seyahat etmenin çok iyi bir araç olduğunu söyler.

Fakat bu noktada durup bana şu soruyu sorabilirsiniz; *Biraz önce Kant'ın hayatı boyunca doğup büyüdüğü Königsberg'den kırk mil bile uzağa gitmediğini söylememiş miydiniz?*

O yıllarda seyahat etmenin bugünkünden çok daha farklı bir deneyim olduğunu gözden kaçırmayalım. Bir at arabasının üstünde taşlık yollarda tangur tungur gidiyorsunuz. Yol boyunca haydutların ve eşkıyaların ayak seslerini duyabilmek için kulaklarınızı dikiyorsunuz. Haftalarca ne idüğü belirsiz, tekinsiz hanlarda konaklamak zorunda kalıyorsunuz. Bu anlattıklarım, Kant'ın kendisinden daha maceracı –ve daha imtiyazlı– hemşehrisi Johann Wolfgang Goethe'nin Weimar'dan Sicilya'ya gittiği ve hayatının en mükemmel yolculuğu olarak tarif ettiği seyahatinin anekdotları. Goethe bile daha uzağa gitmeyi sadece hayal edebilmişti.

Yine de Kant antropoloji üzerine verdiği derslerde seyahat etmenin faydalarından bahsediyorken yolların kötü olması, biraz çürük bir mazeret olmuyor mu?

Elbette teori ile pratik arasında bir fark vardır. Kant'ın kendi tavsiye ettiği şeyi yapamıyor oluşundan duyduğu utanç, seyahat üzerine yazdığı bir pasajın dipnotundan anlaşılıyor – onun çalışmalarında rastladığım tek *ad hominem** ve öyle olmasına niyet etmese de en komik iddiası bu:

Büyük bir kent, bir ülkenin merkezi, hükümetin resmi binalarının konuşlandığı, (bilimi geliştirmek için) üniversitesi olan bir yer, hepsinden öte, yalnızca ülkenin içinde değil, farklı dillere ve âdetlere sahip olan komşu ülkeler arasında da deniz ticareti yapılabilmesi için bir limanı var – Pregele Nehri'nin üzerine inşa edilmiş olan Königsberg, insanın

(*) Latince: Kişiyeye dair, kişiselleştirici – e.n.

hem insanlığa hem de dünyaya ilişkin bilgisini seyahat etmeye gerek duymaksızın geliştirmesi için son derece uygun bir yerdir. (*Pragmatik Bir Bakış Açısından Antropoloji*, s. 4)

Bu pasaj Kant'ın kaçamak peşinde olduğu izlenimini uyandırıyor fakat bu tez doğru olabilir mi? İnsanların bazıları öyle geniş ve açık görüşlü olurlar ki, bu yetilerini geliştirmek için pek uzağa gitmelerine gerek kalmayabilir. Kant da böyle bir insandı belki ve bu sözcükleri bir bilgisayar ekranından okuyan insanlardan bazıları da öyle. İnternet bize insan türünün tahayyül edebileceğinden çok daha fazla uzam ve zaman sunuyor. Siber uzamda porno ve Kore *rapi* videoları haricinde bir şeyler izleyerek zaman geçiriyorsanız, çok fazla şey öğrenmeniz mümkündür. Dünyanın her yeri hakkında yüzlerce kaynaktan haber okuyabilir, bir olayın nasıl farklı şekillerde çerçevelenerek aktarılabildiğini öğrenebilirsiniz. Fakat maalesef son dönemde yapılan araştırmalar internetin çoğumuzu daha dar görüşlü kıldığını gösteriyor. Arkadaşlarımızın okuduğu blogları okuyarak, onların takip ettiği web sitelerine bakarak bakış açımızı giderek daraltıyoruz, halbuki genişletme olanakları elimizin altında. Sonuçları ne olursa olsun Arap Baharı bize bu olanakları gösterdi ve ara sıra karşılaştığımız Kore *rapi* videolarına da diyecek bir şey yok. Ne yapalım?

Fakat doğup büyüdüğü topraklar dışındaki bir yerde yeterince uzun süre yaşayan, o yerin dilini konuşan insanlar diğerlerinin ne kadar çok şey kaçırdığını bilirler. Bir yabancı dili çok iyi öğrenseniz bile o dilin içine doğan çocukların uyumadan önce dinledikleri ve akıllarından hiç çıkmayan ninnilerden bihaber kalırsınız. Yaptıkları esprileri anlamaz, nüansları ve ironileri fark etmezsiniz. (Azılı Dylan hayranları, Almanya'da çıkan bir kadın dergisinin "Boots of Spanish Leather" şarkısını uzaktan yürütülen ilişkilere atfetti-

ği gerçeği karşısında feryat edeceklerdir.) Dolayısıyla da si-ber uzam dışındaki yerlerde seyahat etmek yetişkin olmak yolundaki en hayati adımlardan biri gibi görünüyor. Avrupa'da artık yoksul ailelerin erkek çocuklarını zanaat öğrensin diye çıraklığa gönderme eğilimi eskisinden çok daha düşük bir seviyede, Tunus ve Filipinler'de hâlâ yaygın bir pratik olmayı sürdürüyor. Daha zengin ailelerin çocukları ise –ki günümüzde bunlar ağırlıklı olarak Londra ve New York'un yanı sıra Moskovalı ve Pekinli oluyorlar– 19. yüzyılda Grand Tour olarak bilinen seyahate benzer gezilere gönderiliyorlar. Avrupa'daki siyasal birliği güçlendirmek gayesiyle gerçekleştirilen ve Erasmus programı olarak anılan bu organizasyon, Amerika'da ise on birinci sınıfların gönderildiği yurtdışı seyahati olarak biliniyor.

Son dönemde yapılan çalışmalarda, Erasmus programının Avrupa'daki entegrasyona umulan düzeyde katkı sunmamış olabileceği iddia ediliyor; pek çok öğrenci ülkesine eskisinden çok daha kuvvetli bir bağlılık duygusuyla geri döndüğünden bahsediyor. Fakat yine de, Amerikan kolejlerinin çoğunda uygulanan yurtdışı programlarıyla kıyaslandığında, sırf Avrupalılar yalnızca bir tek dil bilmenin ayıp olduğunu düşündükleri için, Erasmus programının büyümenin önemli bir adımı olarak görüldüğü söylenebilir. Harvard eski rektörü Larry Summers, geçenlerde *New York Times*'a verdiği bir mülakatta ikinci bir dil öğrenmenin zaman kaybı olduğunu, bunun yerine öğrencilerin zamanlarını ölçülebilir bir özelliklerini azamileştirmek yönünde harcamalarını salık veriyordu. Belli ki onun gibi ekonomistler için dil, bilgi toplama aracından başka bir şeyi ifade etmiyor. Tıpkı İngiltere'de olduğu gibi Amerika'da da dilsel yeterlilik yüksek tahsile mahsus bir özellik olarak görülüyor, gelgelelim Tunuslu bütün çıraklar Larry Summers'dan çok daha fazla dil biliyorlar. Alman bir sekreter Yunanistan'da geçirdiği muh-

teşem tatilin ardından Yunan dilini öğrenmek istediğine karar verebilir ve Girit'e (yılda bir kez) yaptığı seyahatlar arasında akşam kurslarına gidebilir. Bu onun seyahatinin daha verimli olacağını gösterir mi? Seyahatini daha layıkıyla ve bazı bakımlardan daha rahat bir şekilde geçirmesini sağlayacağı muhakkak. Yanınızda bir rehberle seyahat etmek – bu kişi bir yüksekökol yöneticisi, tanınmış bir konferans organizatörü yahut pahalı bir tur operatörü olabilir– büyümenize pek katkı sunmaz, hatta size dünyayı deneyimlemeden onu keşfetmiş olduğunuz izlenimini vererek bunu engelleyebilir. Ayağınızı ıslatmıyor ve ellerinizi kirletmiyorsanız gezmek yerine evde de oturabilirsiniz. İnternet sitesinden Sistine Şapeli'ni çok daha iyi görürsünüz.

Gerçek bir seyahatin, olgunlaşmak için zaruri ya da yeterli olmasa da, onun esaslı bir parçası olduğunu iddia edeceğim. De Beauvoir'ın da söylediği gibi, dünyayı görmek, onun içindeki varlığınıza memnun olmak için yeterli değildir. Üstelik farklı kültürlerin farklı yaşam tarzları olduğunu öğrenmek için seyahat etmemize gerek yoktur. Yapmanız gereken yegâne şey, *İncil*'i okuyarak, tanrı İbrahim'e oğlunu kurban etmesinin gerekmediğini söyleyene dek çocuk kurban etmenin pek çok dinde uygulandığını ve İbrahim'in on altı yaşındaki oğlunun bilmediği şeyin, Eskimoların en büyük çocuklarını buz kütlelerinin altına attıkları gerçeği olduğunu öğrenmektir. Bu örnek özellikle ergenlik çağındakilerin etik göreliliği tartışırken kullanmaktan hoşlanacakları bir argüman olabilir. Fakat hakiki bir seyahatin parçası olan başka bir kültürle haşır neşir olma durumu, onunla aramızdaki farklılıklar kadar benzerlikleri de görme kabiliyetimizi artırır. Birbirleriyle (aşağı yukarı) aynı dilleri konuşan kültürler arasındaki farklılıklar ve benzerlikleri algılamak düşündüğünüzden daha güçtür. *Downton Abbey* Amerikalıları, Lady Gaga ise İngilizleri eşit derecede bü-

yüler, fakat Amerika'da sağlık hizmetleri ve doğum izni gibi mevzular birer imtiyaz gibi görülürken, İngiltere'de ve dünyanın pek çok medeni ülkesinde birer hak olarak kavranır. Bu kavrayış tarzları, adalet ve özgürlük tasavvurlarını top-tan değiştirebilir.

Kant'ın da söylediği gibi, başka kültürlere seyahat etmek, ancak kendi kültürünüzün farkına tam olarak vardığınız bir anlam ifade eder – gerçi ilkinin yapmak, ikincisini gerçekleştirmek konusunda size mutlaka yardımcı olacaktır, zira kendi kültürünüzde verili kabul ettiğiniz şeyleri fark etmeniz kolaylaşacaktır. Berlin'de ikamet ettiğim ilk altı yılın sonunda Amerika'ya geri döndüğümde, *New York Times*'ı her elime aldığımda öfkeden kuduruyordum. Sorun haberlerin içeriği değil, biçimiydi. Alman gazetelerinde bolca metinle ve eğer gerekliyse biraz da o metinleri destekleyen fotoğrafla karşılaşsınız. Amerika'nın en yüksek tirajlı gazetesi ise bir sayfanın dörtte üçünü reklama, kalanını ise haberlere ayırır. Bu tercihin bizlerin dikkatini Bosna'daki katliam yerine Bloomingdale'deki indirim günlerine nasıl kaydırdığı üzerine pek düşünmüyoruz, ama bunu başarıyorlar: Böyle bir sayfa düzeniyle her sabah karşılaştığımızda dünyadaki hangi olay sizin dikkatinizi çekebilir ki? Öfkemi Yale'de verdiğim siyaset felsefesi derslerine taşıma girişimim birkaç ay, hadi diyelim bir yıl sürdü. Bir süre sonra gazetelerin bu biçimine öyle alıştım ki, verdiğim tepki içgüdüsel olmaktan çıktı. Öfke zayıf düşürür, dolayısıyla sürdürülmesi zordur.

Bu vaka, elbette dünyaya ilişkin algımızı fark edemeyeceğimiz şekilde çerçeveleyen, içine doğduğumuz toplumlara nasıl farkına varmadan alıştığımıza dair küçük bir örnek teşkil ediyor. *Peter Pan*'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce yayımlanmış olması tesadüf olmayabilir. J. M. Barrie'nin gelmekte olanı öngördüğünü söylemek aptalca olur belki ve A. S. Byatt'ın *Çocukların Kitabı* adlı eseri, bize şimdiler-

de gayet masum görünen dünyadaki en tatlı oyunların arkasında neler döndüğüne dair bir fikir verir. Yine de sonradan olan bitenle karşılaştırmaya kalktığımızda, geçtiğimiz yüzyıl dönümü bize zamanın orada donup kalmasını dileyeceğimiz kadar güzel görünebilir. Fakat eğer becerebiliyorsanız şimdilik iki dünya savaşını ve onların ardından gelen atom bombasını unutun ve yüzyılın ortasında Paul Goodman'ın klasik eseri olan *Growing Up Absurd*'deki [Absürt Büyümek] eleştirileri düşünün. Büyümüş insanlara yer açan, büyümeyi iyi bir seçenek kılan bir kültür yaratmayı başardık mı? Goodman başaramadığımızı söylüyordu. O, insanların, onlara anlamlı bir iş hayatı sunacak, güçlü bir aidiyet hissiyatı yaratacak ve çabalarını karşılıksız bırakmayacak bir dünyanın varlığına inanmaya gereksinim duyduklarını iddia ediyordu. İçinde yaşadığımız kültürün odağı, bizleri tatmin eden işlerden ziyade meta tüketimi oldukça, ortaya çıkan (ya da razı olduğumuz) şey de daimi ergenler toplumu olmuştur. Goodman'ın çalışması, her ne kadar 1960'larda muazzam bir etki yaratsa da –öyle ki Susan Sontag ona Amerika'nın Sartre'ı diyordu– sonraları unutuldu, ama onun eleştirileri bugün elli yıl öncekinden bile daha yerinde görünüyor. Büyümeye ilişkin büyüleyici ve baştan çıkarıcı görüşleri Immanuel Kant'a en çok ilham vermiş olan Jean-Jacques Rousseau hakkında da pek çok şey söylenebilir. Rousseau'nun çalışması, kültürün “bizleri çepeçevre saran zincirleri çiçek demetleriyle nasıl süslediği”ne dair ateşli bir yakınmadır. Sanat ve bilim bile, ortak insani değerlerin geliştirilmesi yerine kibrimize ve cüzdanlarımıza hitap eder hale gelmiştir; dolayısıyla da kültür bizleri tam da sorgulanması gereken toplumsal düzene teslim olmaya yönlendirir. Toplumun cazibesi öyle baştan çıkarıcı ve nüfuz edicidir ki, yalnızca radikal çözümler işe yarar. Rousseau'nun *Emile*'indeki sorunları ve vaatleri –ki bu eser yetişkin olmaya dair felsefe alanında yazılmış yegâ-

ne kılavuz niteliğindedir– Üçüncü Bölüm’de ayrıntılı bir biçimde tartışacağım.

Gençlerimizin büyümek isteyeceği toplumlar yaratamadığımız için, gençliğin belli evrelerini idealize ediyoruz. Bebeklerin dünyanın her bir parçasıyla tanışırken kocaman açtıkları gözlerindeki heyecanı izleyerek, onların dünyaya açıklığını ve naifliğini kıskanıyoruz. Fakat yürümeyi öğrenmekten çubuk çizmeye kadar bu sürecin her bir anına eşlik eden korku ve hayal kırıklıklarını unutuyoruz. Bahsettiğim idealleştirmenin en tehlikeli yanı ise insan yaşamının en güzel döneminin, genç erkeklerin kaslarının en belirgin, genç kızların ise ciltlerinin en parlak olduğu on altı ile yirmi altı yaş arasındaki on yıllık süreç olduğu yönündeki yaygın görüştür. O yaşlardaki diriliğin temel nedeni hormonlardır ve evrimsel biyologların bu durumun nedenlerine dair açıklamaları vardır. Fakat genlerinizle ilgili ne söylenirse söylen-sin, *sizin* amacınız üreme kapasitenizi arttırmak değildir. İnsan hayatının en zor döneminin hangisi olduğunu tasvir ederken halihazırda bu dönemi yaşayanlar için onu daha da zorlaştırmakla kalmıyoruz. (*Şimdiden böyle yıkkın ve ürkeksem, hayatımın bana anlattıklarına bakılırsa hep daha zor olacak olan ileriki dönemlerinde ne yapacağım?*) Mesele tam da bu. Yaşamı yokuş aşağı bir süreç olarak tasvir ettiğimizde, genç insanları ondan pek az şey beklemeye –ve talep etmeye– sevk etmiş oluyoruz.

Bu kitap dünyanın nasıl bir yer olduğuna ve olması gerektiğine dair anlayışımızı, farklı deneyimlerin nasıl daha öteye taşıdığını –ve sekteye uğrattığını– tartışmayı amaçlıyor. Temel iddiası, büyümenin kendinde bir ideal olduğu: Tam anlamıyla nadiren erişilebilse de, uğruna çabalamaya değer bir ideal.